

Lekarz wiejski w literaturze, filmie i wspomnieniach

Country doctor in literature, movies and memories

BOGUMIŁA KABATA^{1/}, ANETA KLIMBERG^{2/}

^{1/} NZOZ Ośrodek Zdrowia Wójcin

^{2/} Zakład Higieny, Katedra Medycyny Społecznej, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

W piśmiennictwie jest mało prac poświęconych opiece lekarza rodzinnego na wsi i możliwości jej optymalizacji. Ciekawy wstęp historyczny do tych badań mogą stanowić utwory literackie, filmy i wspomnienia poświęcone lekarzowi wiejskiemu, co omówiono w niniejszym artykule, przypominając takie znane utwory, jak: 1. powieść „Lekarz wiejski” (oryg. fr. *Le Médecin de campagne*) Honoriusza Balzaka (Honoré de Balzac), 2. opowiadanie „Lekarz wiejski” (oryg. niem. *Ein Landarzt*), które napisał Franz Kafka, 3. powieść Stefana Żeromskiego „Ludzie bezdomni” z postacią doktora Tomasza Judyma. W 1936 r. został wyprodukowany w USA film (dramat) pt. „Lekarz wiejski” (*The Country Doctor*), reżyseria Henry King, scenariusz Sonya Levien. W 1975 r. wyprodukowano polski film obyczajowy „Doktor Judym” na podstawie powieści „Ludzie bezdomni” Stefana Żeromskiego, reżyseria Włodzimierz Haupe, scenariusz Andrzej Szczypiorski, Włodzimierz Haupe, główne role: Jan Englert, Anna Nehrebecka, muzyka: Andrzej Korzyński. Niewiele jest wspomnień polskich lekarzy wiejskich, które w artykule przytoczono.

Słowa kluczowe: lekarz wiejski, lekarz rodzinny, lekarz w filmie, lekarz w literaturze, wspomnienia lekarzy

In the literature, there is little work devoted to the care of the family doctor in the country and the possibilities of its optimization. An interesting historical introduction to these studies may be literary works, movies and memories dedicated to a rural doctor, as discussed in this article, such as: 1. a novel “Country Doctor” (orig. Fr. *Le Médecin de campagne*) by Honoré de Balzac, 2. a short story “The country doctor” (orig. Ger. *Ein Landarzt*), by Franz Kafka, 3. a novel by Stefan Żeromski “Homeless people” (orig. Pol. “Ludzie bezdomni”), with the protagonist dr. Thomas Judym. In 1936 a USA drama “The Country Doctor” was produced, directed by Henry King, with Sonya Levien’s screenplay. In 1975 a Polish drama “Dr. Judym” was produced, based on the novel “Homeless People” (orig. Pol. „Ludzie bezdomni”) by Stefan Żeromski, directed by Włodzimierz Haupe, screenplay by Andrzej Szczypiorski, Włodzimierz Haupe, leading roles: Jan Englert, Anna Nehrebecka, music by Andrzej Korzyński. There are very few recorded memories of Polish rural doctors, such as those quoted in the article.

Key words: country doctor, family doctor, a doctor in the movie, a doctor in literature, memories of doctors

© Hygeia Public Health 2015, 50(3): 537-539

www.h-ph.pl

Nadesłano: 25.08.2015

Zakwalifikowano do druku: 20.09.2015

Adres do korespondencji / Address for correspondence

lek. med. Bogumiła Kabata
NZOZ Ośrodek Zdrowia Wójcin
Wójcin 63, 88-324 Jeziora Wielkie
tel. 52 3187 324, e-mail: bgabinet@op.p, www.osrodekwojcin.pl

W piśmiennictwie jest mało prac poświęconych opiece lekarza rodzinnego na wsi i możliwości jej optymalizacji. Tym bardziej jest to ważny temat badawczy, że liczba tych lekarzy jest oceniana jako niewystarczająca, przy czym zaledwie ok. 43% spośród nich posiada specjalizację z zakresu medycyny rodzinnej [1].

Ciekawym wstępem historycznym do tych badań są utwory literackie, filmy i wspomnienia poświęcone lekarzowi wiejskiemu, co zawarto w niniejszym artykule.

Lekarz wiejski w utworach literackich

Lekarz wiejski wielokrotnie pojawiał się w utworach literackich oraz filmie. Nie sposób nie przypomnieć kilku wybranych utworów literackich bardzo znanych autorów.

Honoriusz Balzak „Lekarz wiejski”

„Lekarz wiejski” (oryg. fr. *Le Médecin de campagne*) – powieść Honoriusza Balzaka (Honoré de Balzac) z 1833 r., należąca do Scen z życia wiejskiego „Komedii

ludzkiej” [2]. W powieści tej doktor Benassis, lekarz wiejski, przedstawia swemu lokatorowi Genestasowi zmiany, jakich dokonał na wsi. Chcąc poprawić warunki życia chłopów opłacił prace melioracyjne, inspirował rozwój przemysłu i rzemiosła, założył szkołę. Lekarz ten prowadził szeroką działalność pozamedyczną, wyraźnie społeczną, żyjąc przy tym bardzo skromnie, co w pięknym, literackim języku zawarte jest w następującym fragmencie powieści [3]:

„...Genestas zdumiał się, gdy wszedłszy do pokoju lekarza, zobaczył ściany nagie, żółtawym w brunatne różę papierem pokryte, którego barwa w wielu miejscach już wybladła była. Łóżko żelazne, z gruba pokostowane, wyglądało jak szpitalne. U stóp jego rozścielano wąski, lichy dywanik, a w górze sterczała drewniana strzała, z której spadały firanki z popielatego perkalu. W głowach stał nocny stoliczek o czterech nogach. Prócz tego trzy krzesła, dwa fotele słomą wyplatane i umywalnia z miednicą i dzbankiem do wody bardzo starożytnym stanowiły całe umeblowanie. Kominek był zimny, a na jego gzymsie wały się przyrządy do

golenia rozrzucone pod lustrem, na kawałku sznurka zawieszane. Okna ozdabiały firanki z szarego perkalu z zielonymi frędzlami. Wszystko w tym pokoju, którego nadzwyczajną prostotę krasila wzorowa czystość przez Jacentę utrzymywana, wszystko tam aż do okrągłego stołu zarzuconego papierami świadczyło o życiu prawie mniszym, obojętnym na rzeczy światowe, a pełnym uczuć i poświęcenia. Przez otwarte drzwi widać było drugi pokój, w którym lekarz zapewne rzadko bardzo przebywał. Był to jakby gabinecik, równie lichy jak sypialnia. Zakurzone książki leżały na zakurzonej podłodze, a stojące na półkach flaszki z etykietami znamionowały, że farmaceutyka więcej tam miejsca niż nauka zajmowała...”.

Franz Kafka „Lekarz wiejski”

„Lekarz wiejski” (oryg. niem. *Ein Landarzt*) – opowiadanie, które Franz Kafka napisał prawdopodobnie w styczniu i lutym 1917 r. [4]. Wiadomym jest, że tym lekarzem wiejskim w Triesch był Siegfried Löwy, ulubiony wuj Kafki od strony matki. Kafka jako dziecko bardzo lubił spędzać u niego wakacje na wsi. Nieszczęsny wiejski lekarz pewnej zimnej nocy zostaje pilnie wezwany do młodego pacjenta. Wydarzenia nabierają jednak surrealistycznego wydźwięku. Niesamowite konie transportują go natychmiast na brzeg łóżka chorego. Lekarz, pochłonięty osobistymi problemami i pełen żalu do swoich pacjentów, nie potrafi odnaleźć przyczyny i wyleczyć śmiertelnej rany chłopca. Doktor zostaje upokorzony przez mieszkańców wsi, którzy „zawsze oczekują niemożliwego od lekarza”. Zostaje skazany na niekończącą się wędrówkę, tracąc wszystko co posiadał.

W 1976 r. – wzorując się na wspomnianym opowiadaniu Franza Kafki – wyprodukowano w Polsce film „Lekarz wiejski”; reżyseria i scenariusz Krzysztof Skudziński, produkcja: Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa Telewizyjna i Teatralna w Łodzi [5].

Stefan Żeromski „Ludzie bezdomni”

O wyborze studiów medycznych, zatem i zawodu lekarza, decydują często znane z autopsji wzory lekarzy, którzy pracowali z wiedzą, talentem i oddaniem dla pacjenta. Z całą pewnością, już podczas studiów, postawy adeptów tej sztuki kształtują wzory mistrzów-wybitnych uczonych, pedagogów, często także silnych i charakterystycznych osobowości, formujących i pielęgnujących swoim autorytetem najwyższe standardy zawodowe i etyczne. Zapewne niezmiennym wzorem pozostaje cała tradycja filozoficzna i etyczna wywodząca się ze szkoły Hipokratesa.

W przypadku polskich medyków – chyba bez wyjątku – w całym XX w., a może i nadal, funkcjonuje pewien model czy wzorzec, który ma charakter czysto literacki, ale niezwykle silnie zakorzeniony w powszechnej świadomości. Jest to postać doktora Toma-

sza Judyma, bohatera powieści Stefana Żeromskiego „Ludzie bezdomni”, który, jak doskonale pamiętamy, rezygnuje z miłości i rodzinnego szczęścia, by całkowicie poświęcić się pracy lekarza ludzi ubogich, troszczącego się i mającego poczucie odpowiedzialności nie tylko za ich zdrowie, ale i za społeczną egzystencję [6]. Ten nieco idealistyczny wzorzec stał się źródłem wielu lekarskich wyborów, ale także – pojmowany zbyt naiwnie i dosłownie – mógł się stać, po wielokroć, przyczyną licznych przykrych rozczarowań.

Lekarz wiejski w filmach

W 1936 r. został wyprodukowany w USA film (dramat) pt. „Lekarz wiejski” (*The Country Doctor*), reżyseria Henry King, scenariusz Sonya Levien [7]. Rodzinną sielankę doktora Harcourta na kwiatnych łąkach pięknej doliny przerywa wezwanie do dwóch ciężko chorych dziewczynek. Z godziny na godzinę sytuacja staje się coraz bardziej dramatyczna, lekarz krąży między domami, ale na próżno. Piękna dolina, której obraz panoramiczny pokazuje w finale kamera, pogrąża się w żałobie.

W 1975 r. wyprodukowano polski film obyczajowy „Doktor Judym” na podstawie powieści „Ludzie bezdomni” Stefana Żeromskiego; reżyseria Włodzimierz Haupe, scenariusz Andrzej Szczypiorski, Włodzimierz Haupe, główne role: Jan Englert, Anna Nehrebecka, muzyka: Andrzej Korzyński [8]. Film jest opowieścią o życiu Tomasza Judyma, lekarza z powołania, który – oprócz leczenia chorych – pragnie usunąć też społeczne przyczyny chorób, jakimi są nędza i niesprawiedliwość społeczna. Radykalizm i bezkompromisowość doktora Judyma zraża do niego środowisko ludzi bogatych. W rezultacie doktor Judym w swoich poglądach i działaniach pozostaje samotny, tracąc także szansę na miłość w życiu prywatnym.

Wspomnienia lekarzy wiejskich

Niewiele jest wspomnień polskich lekarzy wiejskich, toteż warto przytoczyć te, które są dostępne. Oto niektóre fragmenty „Wspomnień lekarza wiejskiego” Remigiusza Janowskiego [9]:

„...W 1970 roku... zostałem kierownikiem Ośrodka Zdrowia i rozpocząłem pierwszą samodzielną pracę lekarza... Przyjście do Ośrodka Zdrowia było wielkim wyzwaniem zawodowym i życiowym. Samodzielny kontakt z pacjentami, często wielkie decyzje, olbrzymia odpowiedzialność i konieczność stałego doksztalcania się... Ośrodek Zdrowia w Moniakach mieścił się w skromnym budynku przeznaczonym przed laty dla zarządcy majątku... Ośrodek Zdrowia posiadał gabinet lekarski, zabiegowy, poczekalnię i dwa mieszkanie – dla lekarza i pielęgniarki... Satisfakcję z pracy w Moniakach... zawdzięczam w dużym stopniu swoim pacjentom i ich rodzinom. Obdarzyli mnie dużym zaufaniem, pomagali w wielu codzien-

nych sytuacjach. Ja natomiast odwzajemniałem się wielkim zaangażowaniem zawodowym, służyłem im pomocą również po godzinach pracy. Często ta pomoc dalece wybiegała poza obowiązki lekarza, co dawało mi dodatkową satysfakcję... Pracując kilka lat w Moniakach, będąc młodym lekarzem udało mi się osiągnąć spore sukcesy zawodowe... Z wielką przyjemnością wspominałem wizyty domowe, które odbywałem do domu chorego furmanką. Dawało mi to okazję do niekończących się rozmów i podziwiania krajobrazu... Bardzo lubiłem swoją samodzielną pracę, kontakt z pacjentami i ich najróżniejszymi problemami. Dzięki swojemu zaangażowaniu miałem wśród społeczeństwa wielu przyjaciół i życzliwych ludzi... To wszystko wywarło na mojej psychice niezatarty ślad. Dlatego, kiedy naturalnym biegiem życia zawodowego musiałem wyjechać z Moniak, było mi bardzo trudno rozstać się z tym miejscem. Pozostawić tych ludzi, którym tak dużo zawdzięczałem i z którymi tak bardzo się związałem... Później losy mojego życia były bardzo burzliwe. Zwiedziłem niemal cały świat, przez wiele lat pracowałem w szpitalu w Misuracie w Libii, by na koniec wrócić do Lublina. Jako pierwszy w rejonie założyłem NSZOZ, jestem jego prezesem...”

Podobne są wspomnienia Krzysztofa Luciaka, który pisze o tym jak szlachetnie można łączyć zdobywcze medycyny z pracą na rzecz ubogiego środowiska [10]. We wspomnieniach lekarzy praktykujących bezpośrednio po II Wojnie Światowej bardzo często opisywane są dramatyczne sytuacje udzielania pomocy pacjentom w szczególnie trudnych warunkach [11].

W niektórych publikacjach poświęconych medycynie z okresu po II Wojnie Światowej zawarte są barwne opisy z codziennej pracy lekarza wiejskiego, jak np.: „...Zacząłem pracę lekarza wiejskiego. Było trudno. Jechałem do mych wsi głównie koleją (sieć PKS była rzadka). Trzeba było kawał podejść. Naciągała zima, deszcze, potem śnieg, mróz. Nie mogłem wrócić tego samego dnia, spałem zatem na stoliku pana nauczyciela w zimnej klasie przykryty płaszczem żołnier-

skim. Energii dodawali mi pacjenci. Wszędzie tłumek. Wdzięczni niebywale, serdeczni jak to ludzie z Kresów, którzy tam właśnie osiedli. Leczyłem, co mogłem. Infekcje różnego typu dróg oddechowych, często dróg żółciowych czy moczowych. Mnóstwo reumatyzmu. Wady serca bardzo zaniedbane, wrzody żołądka i dwunastnicy. Nieraz wykrywałem coś dużego – kolagenozę czy wady serca do operacji – i starałem się tych chorych przekonać do leczenia szpitalnego. Dostawałem trochę pieniędzy i dużo rzeczy w naturze. Kłopoty były spore, gdy moje honorarium stanowiła dorodna żywa gęś... Kury brałem ze sobą, miałem w mieszkaniu ogromny kaflowy piec z tzw. duchówką (rodzaj szafki wbitej w piec z drzwiczkami). Tam przetrzymywałem owe kury, aż gdzieś je upchnąłem. Znosiły tymczasem jajka – niejedna dama, która zechciała mnie odwiedzić, skakała jak oparzona, gdy z pieca nagle wydobywało się zwycięskie gdakanie...” [12].

Podsumowanie

Już z tego krótkiego przeglądu utworów literackich, filmów i wspomnień wynikają bardzo zróżnicowane wizerunki lekarza wiejskiego. Jednak ponieważ w artykule skoncentrowano się na lekarzu wiejskim, to pominięto znane utwory literackie z postaciami lekarzy pracujących w innych warunkach, jak np. „Dżuma” Alberta Camusa [13], „Zdążyć przed Panem Bogiem” Hanny Krall [14], czy postać Marka Edelmana – kardiochirurga ratującego życie ludzkie w getcie i po II Wojnie Światowej [15]. Pomimo to wnioski z tych wszystkich utworów są niezmiennie stałe: lekarz, bez względu na sytuację, powinien dobrze wywiązywać się ze swoich obowiązków, być bezprzykładnie oddany pacjentom i wierny pięknej idei swojego zawodu; lekarska profesja to taka postawa życiowa, którą powinien zaakceptować każdy człowiek; zawód lekarza to praca polegająca na niesieniu pomocy ludziom i walce ze złem, którym jest nie tylko choroba ciała, ale i duszy – czyli pacjenta należy postrzegać holistycznie, jako istotę bio-psycho-społeczną.

Piśmiennictwo / References

1. Lukas W. Medycyna rodzinna. www.mz.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0003/7653/19_medycyna_rodzinna_13072011.pdf
2. Vaillant A. Le Médecin de campagne. [w:] Balzac. La Comédie humaine. Edition critique en ligne. www.v1.paris.fr/commun/v2asp/musees/balzac/furne/notices/medecin_de_campagne.htm
3. Balzac H. Lekarz wiejski. pl.wikisource.org/wiki/Lekarz_wiejski/ca%C5%82o%C5%9B%C4%87
4. Kafkopedia – wolna encyklopedia poświęcona Franzowi Kafce. kafkopedia.wikia.com/wiki/Lekarz_wiejski
5. Lekarz wiejski. FilmPolski.pl – internetowa baza filmu polskiego. www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=321552
6. Powieść Stefana Żeromskiego „Ludzie bezdomni” – opracowanie. ludzie-bezdomni.klp.pl/ser-89.html
7. Lekarz wiejski – The Country Doctor (1936). www.filmweb.pl/film/Lekarz+wiejski-1936-117992
8. Ludzie bezdomni – Doktor Judym (1975) – Stefan Żeromski. www.youtube.com/watch?v=d7xxQlyYOF4
9. Janowski R. Wspomnienia lekarza wiejskiego. Głos Ziemi Urzędowskiej 2007. urzedow.pl/gzu07/027.htm
10. Luciak K. Wspomnienia lekarza. MHPRL, Warszawa 2007.
11. Malarewicz A, Sola M. Położnictwo. Miniona epoka. Przyczynek do historii położnictwa. *Studia Med* 2011, 23(3): 87-92.
12. Ceremużyński L (red). Jeszcze w zielone gramy. Pół Wieku z Medycyną. Veda, Warszawa 2005.
13. Camus A. Dżuma. PIW, Warszawa 2005.
14. Krall H. Zdążyć przed Panem Bogiem. A5 K Krynicka, Kraków 2008.
15. Beres W, Burnetko K. Marek Edelman – Życie. Po prostu. Świat Książki, Warszawa 2008.